

17 Nivellering en ontslagbescherming

Buitengewoon besluit arbeidsverhoudingen

Direct na de oorlog kondigde het kabinet-Schermerhorn/Drees het Buitengewoon besluit arbeidsverhoudingen (BBA 1945) af. Dat vormde de wettelijke basis voor het naoorlogse systeem van arbeidsverhoudingen en de loonvorming. Het Centraal Bureau voor de Statistiek becijferde in 1945 bijvoorbeeld wat een gezin met twee kinderen minimaal nodig had voor levensonderhoud. Dat was f 33,52 per week. Dat was meteen de 'loonvloer' die het kabinet instelde – lager dan dat mocht het salaris niet zijn.

Het kabinet zette sterk in op inkomensnivellering in de hoop het economisch herstel te bespoedigen en in goede banen te leiden. Geschoolde en ervaren arbeidskrachten mochten 10 tot 20 procent meer verdienen dan ongeschoolden, loonsverhoging was alleen toegestaan in achtergebleven bedrijfstakken en beroepen. 'Beheerste loonvorming' was het parool. Dat moest verhinderen dat werknemers met de belofte van meer loon door andere bedrijven of sectoren werden weggelokt. Ook zorgde deze loonpolitiek ervoor dat er in bedrijven voldoende financiële ruimte ontstond voor investeringen en nieuwe werkgelegenheid. Zo hoopte de regering een stabiele arbeidsmarkt te scheppen.

Het BBA legde drastische beperkingen op aan het opzeggen van dienstverbanden. Vanaf het begin van de twintigste eeuw was de ontslagbescherming in het Burgerlijk Wetboek geregeld. Dat veranderde toen de bezetter in 1940 een algemeen ontslagverbod afkondigde. Dat verbod werd met het BBA 1945 gehandhaafd. Opzegging van een arbeidscontract was alleen nog maar mogelijk met, zoals dat toen heette, publiekrechtelijke toestemming van de directeur van het Gewestelijk Arbeidsbureau. Aanvankelijk werd gedacht dat dit opzegverbod snel zou verdwijnen, maar dat gebeurde niet. Wel kwamen er in de naoorlogse periode wat aanpassingen in het Burgerlijk Wetboek, bijvoorbeeld versterkte ontslagbescherming (1953) en verlenging van opzegtermijnen (1968), maar het BBA bleef bestaan. Zodoende kreeg Nederland een 'dual' ontslagrecht dat deels in en deels buiten het Burgerlijk Wetboek om was geregeld.

De strenge ontslagwetgeving was voortdurend onderwerp van discussie. Veel economen zagen een te rigide ontslagrecht als een van de redenen voor de werkloosheid die bij tijd en wijle optrad; andere beschouwden de ontslagbescherming juist als ondersteuning van het 'recht op arbeid'. Werkgevers echter zouden er door afgeschrikt worden om nieuw personeel aan te nemen. Inmiddels begonnen flexibele arbeidsrelaties aan een

opmars en probeerden werkgevers het Gewestelijk Arbeidsbureau (later RDA, CWI en uiteindelijk UWV) te omzeilen via een gang naar de kantonrechter. De aanhoudende kritiek op de ontslagwetgeving leidde vanaf de jaren negentig tot verschillende vergeefse pogingen om de ontslagwet te hervormen. Pas met de Wet werk en zekerheid (Wwz, 2015) werden ingrijpende wijzigingen doorgevoerd.

Al met al heeft het BBA het lang uitgehouden. Het BBA 1945 was gedurende 75 jaar een hoeksteen van het Nederlands ontslagrecht. Tot vreugde van hen die ontslagbescherming hoog in het vaandel hebben staan, tot verdriet van degenen voor wie de overbescherming van werknemers een steen des aanstoets is die slechts tot verstarring op de arbeidsmarkt leidt.

De wederopbouw van Nederland vond plaats onder de leuze 'gezinsherstel brengt volksherstel'. Men greep terug op het gezin als centrale eenheid binnen de samenleving. Een commissie van juristen, in 1945 ingesteld om de Nederlandse rechtsstaat te herstellen, formuleerde het als volgt: 'Wij beschouwen dan ook de taak van de vrouw als gezinsmoeder als haar voornaamste,

als één die, met verantwoordelijkheid en liefde vervuld, het gehele volk tot zegen kan zijn.' De rol die de deugdzaam huisvrouw kreeg toebedeeld, bracht met zich mee dat zij er een huishoudboekje op na diende te houden. Zo kon ze in een oogopslag zien hoe het geld de deur uitvloog, waarom ze aan het eind van de maand niet uitkwam, of hoeveel ze kon sparen.

HET TIENTJE VAN LIEFTINCK

Als onderdeel van de nieuwe politiek gericht op economisch herstel werden niet alleen maatregelen over loonpolitiek en ontslagbescherming van kracht, maar introduceerde minister van Financiën Piet Lief tinck ook nieuw geld. Op 26 september 1945 werden alle bankbiljetten ongeldig verklaard en vervangen door nieuw papiergeld. Elke Nederlander kreeg tien gulden (het 'tientje van Lief tinck', dat overigens ook de vorm kon hebben van, eveneens nieuwe, 'muntbiljetten' van één en tweeëneenhalve gulden). Daarvoor moest wel tien gulden in oude bankbiljetten worden ingeleverd. Al eerder, namelijk in juli 1945, gold de verplichting om oude biljetten van honderd gulden om te ruilen. Doel van de geldhervorming was het uit de handel nemen van zwart geld en geld dat tijdens de bezetting was verdiend door collaboratie. In dat kader werden ook alle bank- en girotegoeden geblokkeerd, kwam er een algemene registratie van bezit en werd het bankgeheim tijdelijk opgeheven.